

УДК 304+307+17

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-53>**Ольга ЧУБУКІНА,***orcid.org/0000-0002-6960-3497**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов**Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського**«Харківський авіаційний інститут»**(Харків, Україна) o.chubukina@khai.edu***Євгенія ТАНЬКО,***orcid.org/0000-0002-4593-3512**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри іноземних мов**Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського**«Харківський авіаційний інститут»**(Харків, Україна) yevheniitan@gmail.com***Вікторія ВРАКІНА,***orcid.org/0000-0002-0134-2235**доцент кафедри іноземних мов**Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського**«Харківський авіаційний інститут»**(Харків, Україна) v.vrakina75@gmail.com*

СОЦІАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджено теоретичні аспекти соціального регулювання дотримання академічної доброчесності у закладах вищої освіти. Доведено його комплексний характер та диференціацію на морально-етичне і правове, які функціонально доповнюють одне одного і відрізняються за принципами реалізації, встановленням і забезпеченням відповідних норм.

Відзначено, що правова відповідальність за дотримання академічної доброчесності поділяється на відповідальність за виконання правових норм і за їх порушення, тобто на позитивну відповідальність, реалізовану у правовій поведінці, та негативну юридичну відповідальність за порушення правової норми, пов'язану із застосуванням державного примусу. Продемонстровано, що основними рисами правової відповідальності за порушення правових норм академічної доброчесності є формальна визначеність, загальнообов'язковість, гарантування державним примусом, зв'язок із процесуальними формами реалізації. З'ясовано недоліки нормативно-правового закріплення у законодавстві України правових вимог щодо дотримання академічної доброчесності у ЗВО.

Аргументовано особливе значення морально-етичного регулювання дотримання академічної доброчесності, зумовлене зв'язком освітніх процесів із ціннісною сферою, формуванням особистості, трансляцією морально-етичних норм у поколіннях здобувачів освіти, наукових і педагогічних працівників. Підкреслено гнучкість, неімперативність морально-етичного регулювання, його заснованість на професійних традиціях та інтеріоризації соціальних цінностей й норм.

Доведено, що у функціональному аспекті значення соціального регулювання дотримання академічної доброчесності у межах освітньої системи полягає у забезпеченні її цілісності, поступального розвитку, гармонізації взаємодії учасників освітнього процесу на етичних засадах; на рівні «зовнішнього функціонування» освітніх інституцій – у забезпеченні їх ефективної взаємодії з суспільством, в інтересах його розвитку, згідно актуальних вимог. Підкреслено, що дотримання принципів академічної доброчесності є чинником і гарантом комунікаційного балансу, комунікаційного консенсусу і мінімалізації комунікаційних ризиків у системі вищої освіти та її взаємодії з суспільством.

Ключові слова: академічна доброчесність, соціальне регулювання, правове регулювання, юридична відповідальність, морально-етичне регулювання, моральна відповідальність, комунікаційний баланс, комунікаційний консенсус, комунікаційні ризики.

Olha CHUBUKINA,
orcid.org/0000-0002-6960-3497
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National Aerospace University Named after M. Ye. Zhukovskiyi "Kharkiv Aviation Institute"
(Kharkiv, Ukraine) o.chubukina@khai.edu

Yevheniia TANKO,
orcid.org/0000-0002-4593-3512
PhD in Pedagogy,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
(Kharkiv, Ukraine) yevheniitan@gmail.com

Victoria VRAKINA,
orcid.org/0000-0002-0134-2235
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
(Kharkiv, Ukraine) v.vrakina75@gmail.com

SOCIAL REGULATION OF THE COMPLIANCE WITH ACADEMIC INTEGRITY PRINCIPLES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: THEORETICAL ASPECT

The study analyzes theoretical aspects of social regulation of the compliance with academic integrity principles in higher education institutions. The author provides the rationale for its complex character and differentiation into moral and ethical, and legal ones that functionally complement each other and differ in the principles of implementation, establishment and provision of relevant norms.

It is noted that legal responsibility for observing academic integrity is divided into responsibility for the fulfillment of legal norms and for their violation, that is, positive responsibility, realized in legal behavior, and negative legal responsibility for violation of a legal norm, associated with the use of state coercion. It has been shown that the main features of legal liability for violation of legal norms of academic fairness are formal determination, general compulsion, guarantee by state coercion and connection with procedural forms of implementation. The paper defines disadvantages in the regulatory and legal consolidation in Ukrainian legislation of the legal requirements regarding the academic integrity compliance in higher education institutions.

The author justifies the significant meaning of moral and ethical regulation of academic integrity compliance caused with educational processes connection with value system, personality development, translation of moral and ethical standards by the generations of education applicants, scientific and pedagogic employees. The paper highlights flexibility, non-imperativeness of moral and ethical regulation, its basing on professional traditions and interiorizing of social values and standards.

The study provides the rationale for the fact that in the functional aspect the meaning of social regulation of the compliance with academic integrity principles within educational system deals with ensuring of its integrity, progressive development, harmonization of participants' interaction in the educational process basing on ethics; at the level of "external functioning" of educational institutions – ensuring their effective interaction with society, in the interests of its development, according to current requirements. It is emphasized that compliance with academic integrity principles is a factor and guarantor of communication balance, communication consensus and minimization of communication risks in the system of higher education and its interaction with society.

Key words: *academic integrity, social regulation, legal regulation, legal responsibility, moral and ethical regulation, moral responsibility, communication balance, communication consensus, communication risks.*

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сьогодення є підвищення якості вищої освіти, розглянутої як система у її структурних, змістових, зовнішніх і внутрішніх функціональних характеристиках, у сучасному стані та перспективах поступального розвитку. Одним із чинників ефективного функціонування освітніх інституцій є дотримання правових та етичних норм і принципів, яке гармонізує взаємодію суб'єктів освітнього

процесу, узгоджує його із легітимізованими акціононормативними програмами, створює підґрунтя ефективною відповіді на запити суспільства.

Чільне місце серед орієнтирів освітньої діяльності посідає академічна доброчесність, яка має етичну природу, закріплена в етичних і правових нормах й постає елементом комплексного соціального регулювання в єдності його складників. Підвищення ефективності останнього є актуаль-

ною проблемою сьогодення й вимагає не лише узагальнення практичного досвіду, а й теоретичного осмислення з наступною розбудовою ефективних моделей.

Аналіз досліджень. З інтеграцією України у європейський культурний простір академічна доброчесність стала предметом низки фахових публікацій і монографій, серед яких за проблемно-методологічним принципом вирізняємо кілька основних груп.

До першої з них відносимо дослідження, в яких академічну доброчесність розглянуто на засадах соціологічної, психологічної, педагогічної методологій у зв'язку із розвитком освітніх інституцій (Академічна чесність, 2016), дотриманням у вищій школі (Академічна доброчесність: проблеми дотримання, 2017), значенням у сучасному освітньо-науковому просторі (Н. Буркало, 2019; Ю. Главчева, 2019; Я. Паламаренко, 2019; З. Сельменська, 2019; О. Сіненко, 2019; В. Шарко, 2019), викликами сьогодення (Л. Білас, 2019; О. Глінка, 2019, Р. Жаркова, 2019; Л. Науменко, 2019; С. Шейко, 2019), адаптацією зарубіжного досвіду до вітчизняних умов (Ю. Бежук, 2019).

Однією із найбільш ґрунтовних студій академічної доброчесності є монографія «Академічна чесність як основа сталого розвитку університету» (Академічна чесність, 2016), в якій висвітлено питання академічної доброчесності як складника академічної культури у впливі на якість вищої освіти (Т. Добко, В. Турчиновського, Т. Фінікова, М. Дойчик, І. Олексів, І. Дегтярьової), репрезентовано узагальнення світового досвіду її утвердження в ЗВО (Т. Лічман, В. Хмарський). Питання міжгенераційної трансляції традицій академічної доброчесності розглянуто у колективній монографії «Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених» (Академічна доброчесність, 2017).

Окремі правові аспекти академічної доброчесності висвітлено у працях Б. Буяк (Б. Буяк, 2016), В. Рудик, О. Хименко (В. Рудик, О. Хименко, 2017), Т. Тарахонича (Т. Тарахонич, 2003), Н. Христинченка (Н. Христинченко, 2017).

Впровадженню академічної доброчесності у практику національної освіти слугує міжнародний проєкт сприяння академічній доброчесності у вищій освіті України (SAIUP), що здійснюється Американськими Радами з міжнародної освіти в Україні.

Водночас, соціальна регуляція академічної доброчесності та її дієві регулятивні моделі досі не стали предметом спеціального наукового розгляду.

Мета статті – охарактеризувати сутність, структуру, принципи і механізми реалізації соціального регулювання дотримання академічної доброчесності у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Академічна доброчесність, яку у ст. 42 Закону України «Про освіту», охарактеризовано як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (Про освіту: Закон України, 2017) є складним феноменом, що має філософсько-етичні, нормативно-правові, колективні та індивідуальні виміри і реалізується у низці різнорівневих систем.

Насамперед, як етичний і правовий феномен, на державному, суспільному та індивідуальному рівнях академічна доброчесність корелює з поняттями правових та етичних *норм*, правового та етичного *регулювання*, з одного боку, та правової і моральної *відповідальності*, з іншого, які є взаємодоповнюваними і перебувають у причинно-наслідковому зв'язку.

Так, академічна доброчесність пов'язана з правилами і приписами, що діють у тій чи іншій сфері, вимагають виконання, є соціальними за своєю природою і поділяються на етично-моральні і правові. Їх спільною ознакою є забезпечення збереження цілісності, ефективного функціонування і поступального розвитку суспільства та системи освіти як його складника.

Посутньою характеристикою соціальних норм, зокрема й у застосунку до академічної доброчесності, є екстраполяція загального на одичне, інтеріоризація в індивідуалізованих правилах, принципах поведінки, програмах дій.

Поділ соціальних норм на правові та етичні зумовлюється способами їх встановлення і забезпечення. Так, правове регулювання дотримання академічної доброчесності встановлене і санкціоноване державою як регулятором суспільних відносин у чітко визначеному порядку, є однозначним, визначеним, з формалізованими нормами, загальнообов'язковими і загальними для усіх суб'єктів права. Невід'ємною частиною правового регулювання академічної доброчесності є контроль з боку держави усіма засобами державного впливу, аж до примусу, що зумовлює потенційний зв'язок із *юридичною відповідальністю* у випадку порушення норм.

Серед інших посутніх ознак правових норм, пов'язаних із академічною доброчесністю, вка-

жемо на системність та ієрархічне взаємопідпорядкування; чітку структуру (гіпотеза, диспозиція, санкція); реалізацію у встановлених формах (дотримання, виконання, використання, застосування), заснованість на визначених принципах, функціонування у якості моделі поведінки, розрахованої на невизначену кількість аналогічних ситуацій.

Дієвість правових норм академічної доброчесності забезпечена *механізмом правового регулювання*, заснованому на трансформації загальних правил поведінки в юридичні права та обов'язки конкретних суб'єктів. Чітко визначеним є покладання юридичної відповідальності за порушення правових норм академічної доброчесності, що здійснюється за процесуальними правилами.

Отже, характерними рисами правової відповідальності за порушення правових норм академічної доброчесності є формальна визначеність, загальнообов'язковість, гарантування державним примусом, зв'язок із процесуальними формами реалізації.

Як і в цілому соціальна відповідальність, правова відповідальність за дотримання академічної доброчесності поділяється на *відповідальність за виконання* правових норм і за їх *порушення*, тобто на *позитивну відповідальність*, реалізовану у правовій поведінці, та *негативну юридичну відповідальність* за порушення правової норми, пов'язану із застосунком державного примусу.

З метою правової відповідальності за дотримання академічної доброчесності пов'язані її *функції* (регуляторна, превентивна, правовідновлювальна, каральна, виховна) – основні *напрями* впливу юридичних норм на суспільні відносини. Усім вказаним функціям юридичної відповідальності властива низка спільних ознак: соціальна зумовленість, орієнтованість на певну мету, самостійність та взаємодія, зв'язок з функціями права.

Компонентами функцій юридичної відповідальності за дотримання академічної доброчесності є: суб'єкти, об'єкт впливу, способи і засоби реалізації, фактичні й формальні підстави, загальносоціальні та юридичні результати, правовідносини, норми юридичної відповідальності. Суб'єктами юридичної відповідальності у сфері дотримання академічної доброчесності є деліктоздатні суб'єкти та суб'єкти, що забезпечують реалізацію механізму юридичної відповідальності (компетентні органи, учасники освітнього процесу та наукової діяльності). Об'єктом – суспільні відносини, що виникають у процесі освітньої і наукової діяльності.

Як вид соціальної відповідальності, правова відповідальність пов'язана з нею субординаційно й за низкою змістових, функціональних і цільових ознак.

Так, розгляд співвідношення соціальної та правової відповідальності за дотримання академічної доброчесності засвідчує, що перша є передумовою та детермінантою другої у її позитивній частині. Важливий і зворотний зв'язок, бо саме право визначає коло тих можливих і потрібних варіантів поведінки, які відповідають інтересам суспільства, соціальним нормам.

Посутнім у взаємозв'язку соціальної і правової відповідальності є *соціальний зміст функцій правової відповідальності*, насамперед, виховної, заснованої на загальнолюдських цінностях і духовних потребах суспільства.

Зв'язок соціальної і правової відповідальності відображає визначення останньої як обов'язку усіх осіб та організацій діяти виключно згідно з правовими нормами, бути напоготові відзвітувати за виконання правових обов'язків перед державними чи суспільними інстанціями, а у випадку їх порушення зазнати передбачених правом заходів державного примусу, або інших заходів державного чи суспільного впливу, задіяних з метою перевиховання, унеможливлення таких правопорушень і компенсації заподіяної шкоди.

У законодавстві України правові норми щодо дотримання академічної доброчесності відображено у прийнятому у вересні 2017 року Законі України «Про освіту», де закріплені положення про академічну доброчесність, основні правила її дотримання, окреслені види її порушень, види і міра відповідальності (ст. 42) (Про освіту: Закон України, 2017). Водночас варто вказати на неповноту нормативно-правових положень Закону, в якому (ч. 2 ст. 42) зазначено, що «дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання» (Про освіту: Закон України, 2017), тоді як процес академічно доброчесної трансляції освітнього контенту залишається поза нормативно-правовим визначенням. Посутня охопленість Законом усіх ланок освітньо-навчальної комунікації, що засвідчує окреслення обов'язків здобувачів освіти, з-поміж яких (ч. 3 ст. 42) – дотримання академічної доброчесності, що передбачає «само-

стійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання», посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації» (Про освіту: Закон України, 2017).

У її цілісності комунікативну систему «викладач – здобувач вищої освіти» та усі компоненти освітньо-навчальної діяльності охоплюють положення ч. 4 ст. 42, в якій порушеннями академічної доброчесності визначено академічний плагіат, самоплагіат, фабрикацію – «вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях», фальсифікацію – свідому зміну чи модифікацію «вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень»; списування; обман; хабарництво; необ'єктивне оцінювання; «надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання» (Про освіту: Закон України, 2017).

У ч. 6 ст. 42 Закону застосовано поняття академічної відповідальності щодо здобувачів освіти, однак без чіткого визначення його співвідношення з юридичною відповідальністю.

Нормативно-правові положення щодо дотримання принципів академічної доброчесності містить Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року, де у ч. 1 ст. 1 окреслено поняття академічної доброчесності, а у п. 3 ст. 63 одним із обов'язків осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, визначено її дотримання (Про вищу освіту: Закон України, 2014). У ч. 3 ст. 32 зазначено, що заклади вищої освіти зобов'язані «вживати заходів <...> щодо запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових роботах наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності» (Про вищу освіту: Закон України, 2014). У п. 3.1 ч. 1 ст. 58 Закону України «Про вищу освіту» встановлено обов'язок науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників закладу вищої освіти «дотримуватися в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти» (Про вищу освіту: Закон України, 2014).

Дотичною до поняття академічної доброчесності є зафіксована у ч. 6 ст. 69 Закону України «Про вищу освіту» вимога здійснення закладами вищої освіти та науковими установами заходів із запобігання академічному плагіату (Про вищу освіту: Закон України, 2014).

Положення Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» у ділянці відповідальності за порушення академічної доброчесності корелюють із Законом України «Про запобігання корупції» (Про запобігання корупції: Закон України, 2014), де серед суб'єктів, на котрих поширюється його чинність, згадано представників навчальних закладів і наукових інституцій (п. «в» ч. 1 ст. 3), які за вчинення корупційних правопорушень можуть бути притягнені до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової, дисциплінарної відповідальності.

Загалом аналіз Законів України «Про освіту» і «Про вищу освіту» засвідчує охоплення їхніми положеннями усіх комунікативних ланок освітнього процесу («викладач» – «здобувач вищої освіти»). Водночас недоліком чинного законодавства є переважна увага до результатів наукової чи навчальної діяльності та оцінювання здобутих знань й відсутність чітких дефініцій аспектів академічної доброчесності, пов'язаних з підготовкою, якісним змістовим наповненням і трансляцією освітнього контенту. Істотним недоліком Законів України «Про освіту» і «Про вищу освіту» є відсутність визначень академічної відповідальності, її співвідношення з юридичною. Конкретизації потребують визначення змісту, видів і форм порушень академічної доброчесності, що посунуть для притягнення до відповідальності учасників освітнього процесу. Привертає увагу непередбаченість Законом України «Про запобігання корупції» такого різновиду відповідальності як академічна. Окремими дослідниками обстоюється необхідність прийняття спеціального закону про академічну доброчесність та академічну відповідальність, що розширює і конкретизує положення ст. 42 Закону України «Про освіту» стосовно підстав академічної відповідальності, її меж, способів здійснення порушення, видів стягнень залежно від суб'єктів і видів порушення з метою «створення дієвого механізму забезпечення принципів академічної чесності в освітньому процесі» (В. Рудик, 2017:10).

Варто наголосити, що особливістю регуляції дотримання академічної доброчесності у системі вищої освіти у порівнянні із соціальною регуляцією багатьох інших сфер суспільного життя є важливість, поряд із правовим, громадського, кор-

поративного морально-етичного регулювання і саморегулювання, що зумовлено зв'язком освітніх процесів із ціннісною сферою суспільства, формуванням особистості, трансляцією морально-етичних норм у поколіннях здобувачів освіти, наукових і педагогічних працівників. Означене відображене у визначенні викладацької діяльності у п. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту» як спрямованої, зокрема, на формування світогляду, емоційно-вольових якостей здобувачів освіти, «виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей» (Про освіту: Закон України, 2017). Це зумовлює важливість інтеріоризаціями учасниками освітнього процесу систем етичних норм і цінностей та їхнього регуляторного відображення в індивідуальних програмах дій.

Розглянемо відмінність моральних норм від правових в аспекті способів встановлення і забезпечення у застосунку академічної доброчесності. Як не водночас відзначалось дослідниками, моральні норми споріднені із правовими, позаяк саме мораль є аксичним джерелом права як у статичному (система норм), так і в динамічному (регуляторний вплив) аспектах. Водночас, на відміну від правових норм, імперативних, примусових за своїм впливом, пов'язаних з тими чи іншими формами юридичної відповідальності, моральні є механізмом гнучкої регуляції дотримання принципів академічної доброчесності, забезпеченими внутрішнім переконанням і засобами громадського впливу.

Поза сумнівом моральним нормам академічної доброчесності належить вагома роль у забезпеченні цілісності, ефективного функціонування та поступального розвитку системи освіти та її взаємодії з суспільством, узгодженні програми дій окремих представників освітньої сфери з інтересами соціуму, усуненні протиріч між ними, налагодженні конструктивної продуктивної комунікації у межах фахової освітньої спільноти, викладачами і здобувачами освіти.

З огляду на те, що дотримання академічної доброчесності, як і загалом моральних приписів, підтримується вихованням, особистим переконанням і традиціями, вкажемо на необхідність моральної рефлексії працівників освітньої сфери, здатність до якої формується у процесі фахової підготовки, інтеріоризації закріплених у професійній етиці принципів й норм.

Так, в «Етичному кодексі ученого України», метою якого є «формулювання загальних етичних принципів, яких кожен з науковців і викладачів має дотримуватися у своїй роботі» (Етичний

кодекс ученого України, 2009), акцентовано на важливості міжгенераційної трансляції норм професійної етики, їхній вагомості у формуванні молодих фахівців. Підкреслено необхідність викриття фактів плагіату (п. 1.5), неприпустимість проявів шахрайства, зокрема фабрикування і фальшування даних наукових досліджень (2.3) (Етичний кодекс ученого України, 2009).

Водночас, варто мати на увазі, необхідність доповнення моральної регуляції дотримання академічної доброчесності правовою, обов'язковою за своєю сутністю, заснованою на державному імперативному впливі.

У системі «норма – регуляція – відповідальність» у застосунку академічної доброчесності важлива диференціація здатності індивідуального чи колективного суб'єкта бути відповідальним, усвідомлення обов'язків перед соціумом, готовність прийняти його контроль та зовнішньої суспільної вимоги і стягнень за порушення соціальних норм. У низці філософсько-етичних, філософсько-правових, соціологічних праць вони інтерпретуються як внутрішня, позитивна і зовнішня, негативна соціальна відповідальність; відповідальність за виконання обов'язку та відповідальність за його порушення, добровільна та примусова відповідальність. Загалом у більшості класифікацій елементами позитивної відповідальності є *вимоги* щодо дотримання академічної доброчесності, відображені у відповідних *нормах*; їх прийняття учасниками освітнього процесу; усвідомлення обов'язку їхнього дотримання; засновані на них поведінкові програми; зворотна схвальна реакція фахової спільноти і суспільства. Відповідно, складниками негативної відповідальності є передбачений соціальною нормою обов'язок зазнавати санкцій з боку суспільства у випадку її порушення; суспільний осуд; примус до нормативної поведінки.

Посутньо, що дотримання принципів академічної доброчесності постає чинником і гарантом *комунікаційного балансу, комунікаційного консенсусу* і мінімалізації комунікаційних ризиків у системі вищої освіти та її взаємодії з суспільством.

Так, під комунікаційним балансом розуміємо взаємодію системи вищої освіти із суспільством з урахуванням очікувань щодо неї, інтересів, прав і обов'язків усіх учасників освітнього процесу. У свою чергу, під комунікаційним консенсусом розуміємо збалансованість та ефективне функціонування освітньої системи, засноване на свідомому прийнятті учасниками освітнього процесу суспільно вагомих цілей, соціальних (правових і моральних норм), зокрема й ака-

демічної доброчесності, та покладання на себе відповідних обов'язків. Отже, щодо комунікаційного балансу комунікаційний консенсус є його суб'єктивним аспектом, зумовленим інтеріоризацією норм академічної доброчесності та усвідомленням заснованих на них правил комунікації в ЗВО. Означене слугує уникненню комунікаційних ризиків – дисфункціональних чинників соціальної взаємодії у межах освітньої системи, що призводять до зниження рівня її функціонування та перешкоджають розвитку.

Стосовно українських соціокультурних контекстів присутнім є те, що у кризові, перехідні періоди історії утвердження академічної доброчесності набуває певних специфічних ознак. З одного боку, входження України у європейський культурний простір надає академічній доброчесності значення беззаперечного еталону, невід'ємного від традицій світових освітніх систем. З іншого, неусталеність і трансформація вітчизняних аксіонормативних контекстів перешкоджає послідовній інтеріоризації учасниками освітнього процесу моральних приписів й норм.

Утвердженню принципів академічної доброчесності стає на заваді зниження соціального статусу освітян.

Болісною проблемою сьогодення є прагматизація вищої освіти, її сприйняття як «освітньої послуги», що нівелює досягнення вищих освітніх цілей й збіднює освітній процес.

Знецінення викладацької діяльності і наукової творчості, й, відповідно, редукацію етичної рефлексії їхніх суб'єктів, спонукає розповсюдження спрощеної і спотвореної загальнодоступної псевдонаукової інформації у ЗМІ.

Назагал щодо утвердження цінності та ідеалів академічної доброчесності і формування механізмів соціального регулювання її дотримання перехідний стан українського суспільства є своєрідним «біфуркаційним» чинником, що створює як труднощі, так і перспективи позитивних змін.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що соціальне регулювання академічної доброчесності має комплексний характер, що зумовлено природою академічної доброчесності, яка є етичною і правовою за своєю природою, охоплює усі комунікативні ланки освітнього процесу, його синхронічні та діахронічні виміри, пов'язані з міжгенераційною трансляцією моральних принципів, цінностей, норм.

Продемонстровано, що основними складниками соціального регулювання дотримання акаде-

мічної доброчесності є морально-етичне та правове регулювання, які функціонально доповнюють одне одного і відрізняються за принципами реалізації. Особливістю правової відповідальності за порушення правових норм академічної доброчесності, яка поділяється на позитивну і негативну, є формальна визначеність, загальнообов'язковість, гарантування державним примусом, зв'язок із процесуальними формами реалізації.

З'ясовано, що особливістю закріплення принципів академічної доброчесності в українському законодавстві є переважна увага до результатів наукової чи навчальної діяльності та оцінювання здобутих знань й відсутність чітких визначень аспектів академічної доброчесності, пов'язаних з підготовкою, якісними змістовим наповненням і трансляцією освітнього контенту. Більш чітких дефініцій потребують академічна відповідальність та її співвідношення з юридичною; зміст, види і форми порушень академічної доброчесності.

Наголошено, що зв'язок освітніх процесів із ціннісною сферою, формуванням особистості, трансляцією морально-етичних норм у поколіннях здобувачів освіти, наукових і педагогічних працівників зумовлює значно більшу значущість морально-етичного регулювання у порівнянні із соціальним регулюванням багатьох інших сфер суспільного життя. Підкреслено гнучкість, неімперативність морально-етичного регулювання дотримання академічної доброчесності, її заснованість на професійних традиціях та інтеріоризації соціальних цінностей й норм.

Доведено, що у функціональному аспекті значення соціального регулювання дотримання принципів академічної доброчесності на рівні освітньої системи полягає у забезпеченні її цілісності та поступального розвитку, гармонізації взаємодії учасників освітнього процесу на етичних засадах; на рівні «зовнішнього функціонування» освітніх інституцій – у забезпеченні їх ефективної взаємодії з суспільством в інтересах його розвитку, згідно актуальних вимог.

Підкреслено, що дотримання принципів академічної доброчесності є чинником і гарантом комунікаційного балансу, комунікаційного консенсусу і мінімізації комунікаційних ризиків у системі вищої освіти та її взаємодії з соціумом.

Перспективи подальших наукових студій соціального регулювання дотримання принципів академічної доброчесності полягають у створенні його науково обґрунтованих моделей та узагальненні досвіду їх апробації в українських ЗВО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна доброчесність : проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярєвої. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики» / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.
3. Бижук Ю. М. Імплементация принципів академічної доброчесності в освітнє та наукове середовище України. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 7–8.
4. Білас Л. М. Академічна доброчесність : виклики сьогодення. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 36–40.
5. Буркало Н. І., Марініна В. М. Значення академічної доброчесності в сучасному освітньо-науковому просторі. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 17–20.
6. Буяк Б. Правові аспекти академічної чесності та боротьби з плагіатом. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики» / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. С. 133–150.
7. Главчева Ю. М. Академічна доброчесність як запорука підвищення якості. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 24–27.
8. Глінка О. Л. Академічна доброчесність : виклики сучасності. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 27–30.
9. Жаркова Р. Є. Академічна доброчесність. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 86–89.
10. Етичний кодекс ученого України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>
11. Лічман Т. Процедура розгляду справ про порушення стандартів академічної чесності (із використанням практик американських університетів). *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики» / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. С. 151–170.
12. Маліновська В. М. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. URL : <http://www.vgu.gov.ua/Docs/a150710.pdf>
13. Науменко Л. П., Білас Л. М. Академічна доброчесність : виклики сьогодення. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 36–40.
14. Паламаренко Я. В. Академічна доброчесність як орієнтир успіху в науково-освітній діяльності. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 44–47.
15. Про вищу освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
16. Про запобігання корупції : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
17. Про освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
18. Рудик В. А., Хименко О. А. До проблеми правового регулювання відповідальності за порушення академічної доброчесності. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. № 1 (3). 2017. С. 7–12.
19. Сельменська З. М., Комар С. М. Питання академічної доброчесності у вищій школі. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 54–58.
20. Сіненко О. О. Академічна доброчесність у вищій школі. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 67–70.
21. Тарахонич Т. І. Право та мораль у системі соціальної регуляції. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 147–149.
22. Христинченко Н. П. Характеристика основних суб'єктів юридичної відповідальності в сфері науки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 29. Ч. 2. Т. 1. С. 15–17.
23. Шарко В. В. Академічна доброчесність. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 58–63.
24. Шейко С. О. Академічна доброчесність : виклики сучасності. *Академічна доброчесність : виклики сучасності* : збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Варшава, Республіка Польща, 1–13 жовтня 2018 року). Варшава, 2019. С. 64–66.

REFERENCES

1. Akademichna dobrochesnist : problemy dotrymannia ta priorytety poshyrennia sered molodykh vchenykh : kol. monohr. [Academic integrity : issues of the compliance and dissemination priorities among young researchers : collective monograph] / za zah. red. N. H. Sorokinoini, A. Ye. Artiukhova, I. O. Dehtiarovoi. Dnipro : DRIDU NADU, 2017. 169 s. [in Ukrainian].
2. Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu [Academic integrity as fundamentals of university progressive development] / Mizhнарод. blahod. Fond «Mizhнарод. fond. doslidzh. osv. polityky» / za zah. red. T. V. Finikova, A. Ye. Artiukhova. Kyiv : Takson, 2016. 234 s. [in Ukrainian].

3. Bezruk Yu. M. Implementatsiia pryntsyviv akademichnoi dobrochesnosti v osvittie ta naukove seredovyshe Ukrainy [Implementation of academic integrity principles into Ukrainian educational and scientific surrounding]. *Akademichna dobrochesnist : vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 7–8 [in Ukrainian].
4. Bilas L. M. Akademichna dobrochesnist : vyklyky sohodennia [Academic integrity: nowadays challenges]. *Akademichna dobrochesnist : vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 36–40 [in Ukrainian].
5. Burkalo N. I., Marinina V. M. Znachennia akademichnoi dobrochesnosti v suchasnomu osvittno-naukovomu prostori [The significance of academic integrity in modern educational and scientific space]. *Akademichna dobrochesnist : vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 17–20 [in Ukrainian].
6. Buiak B. Pravovi aspekty akademichnoi chesnosti ta borotby z plahiatom [Legal aspects of academic integrity and fight against the plagiarism]. *Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu / Mizhnarod. blahod. fond; Mizhnarod. fond. doslidzh. osv. Polityky / za zah. red. T. V. Finikova, A. Ye. Artiukhova*. Kyiv ; Takson, 2016. S. 133–150 [in Ukrainian].
7. Hlavcheva Yu. M. Akademichna dobrochesnist yak zaporuka pidvyshchennia yakosti [Academic integrity as a guarantee of quality improvement]. *Akademichna dobrochesnist : vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 24–27 [in Ukrainian].
8. Hlinka O. L. Akademichna dobrochesnist : vyklyky suchasnosti [Academic integrity : nowadays challenges]. *Akademichna dobrochesnist : vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 27–30 [in Ukrainian].
9. Zharkova R. Ye. Akademichna dobrochesnist [Academic integrity]. *Akademichna dobrochesnist: vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 86–89 [in Ukrainian].
10. Etychnyi kodeks uchenoho Ukrainy [Ethical codex of Ukrainian researcher]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text> [in Ukrainian].
11. Lichman T. Protsedura rozghliadu sprav pro porushennia standartiv akademichnoi chesnosti (iz vykorystanniam praktyk amerykanskykh universytetiv) [The proceedings of violation of academic integrity standards (using the practices of American universities)]. *Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu / Mizhnarod. blahod. fond; Mizhnarod. fond. doslidzh. osv. polityky / za zah. red. T. V. Finikova, A. Ye. Artiukhova*. Kyiv : Takson, 2016. S. 151–170 [in Ukrainian].
12. Malinovska V. M. Yurydychna vidpovidalnist yak riznovyd sotsialnoi vidpovidalnosti [Legal responsibility as a type of social responsibility]. URL : <http://www.vru.gov.ua/Docs/a150710.pdf> [in Ukrainian].
13. Naumenko L. P., Bilas L. M. Akademichna dobrochesnist : vyklyky sohodennia [Academic integrity : nowadays challenges]. *Akademichna dobrochesnist : vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 36–40 [in Ukrainian].
14. Palamarenko Ya. V. Akademichna dobrochesnist yak oriientyr uspikhu v nauково-osvitiianskii diialnosti [Academic integrity as a benchmark for success in scientific and educational activity]. *Akademichna dobrochesnist : vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 44–47 [in Ukrainian].
15. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy [On higher education : Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2014, № 37–38. St. 2004 [in Ukrainian].
16. Pro zapobihannia koruptsii : Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 roku № 1700-VII [On Prevention of Corruption: Law of Ukraine dated from the 14th October in 2014 No. 1700-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2014. № 49. St. 2056.
17. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 roku [On education: Law of Ukraine dated from the 5th September in 2017]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2017. № 38–39. St. 380 [in Ukrainian].
18. Rudyk V. A., Khymenko O. A. Do problemy pravovoho rehuliuвання vidpovidalnosti za porushennia akademichnoi dobrochesnosti [Dealing with the issue of regulation of responsibility for academic integrity violation]. *Aktualni problemy yurydychnoi nauky ta praktyky*. № 1 (3), 2017. S. 7–12 [in Ukrainian].
19. Selmenska Z. M., Komar S.M. Pytannia akademichnoi dobrochesnosti u vyshchii shkoli [The issue of academic integrity in higher school]. *Akademichna dobrochesnist : vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 54–58 [in Ukrainian].
20. Sinenko O.O. Akademichna dobrochesnist u vyshchii shkoli [Academic integrity in higher school]. *Akademichna dobrochesnist: vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 67–70 [in Ukrainian].
21. Tarakhonyh T. I. Pravo ta moral u systemi sotsialnoi rehuliiatsii [Law and morality in a system of social regulation]. *Problemy filosofii prava*. 2003. T. 1. S. 147–149 [in Ukrainian].
22. Khrystynchenko N. P. Kharakterystyka osnovnykh subiektiv yurydychnoi vidpovidalnosti v sferi nauky [Characteristics of main subjects of legal responsibility in science]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriia «Pravo»*. 2017. Vyp. 29, Ch. 2, Tom 1. S. 15–17 [in Ukrainian].
23. Sharko V.V. Akademichna Dobrochesnist [Academic integrity]. *Akademichna dobrochesnist: vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 58–63 [in Ukrainian].
24. Sheiko S.O. Akademichna dobrochesnist: VYKLYKY suchasnosti [Academic integrity : nowadays issues]. *Akademichna dobrochesnist: vyklyky suchasnosti* : zbirnyk naukovykh ese uchastykiv naukovoho stazhuvannia dlia osvittian (Varshava, Respublika Polshcha 1–13 zhovtnia 2018 roku). Varshava, 2019. S. 64–66 [in Ukrainian].